

Humán értékek a cigányság hátrányainak leküzdésére

Magyarország társadalmi átalakulásának egyik legnagyobb gondja a cigányság hátrányos helyzetének állandósulása. A cigány népcsoport olyan reménytelen helyzetben van, melynek megoldása nemzeti összefogást és korszerű humán menedzsment alkalmazását igényli. Az előrelépés feltétele, hogy a kialakuló piacgazdaságban létrejőjön egy széles körű szociális háló, melynek alapját az egyén felelőssége biztosítja. A cigányság aktív részvétele mindenképpen szükséges a problémák kezeléséhez. Az állam vezetőinek, hivatalnokainak és az önkormányzatoknak humánpolitikai szemléletéről Tabajdi Csaba a következőket mondta: „*Elfogadhatatlan volna, hogy a cigányok azért élvezzenek előnyt, mert ők a kisebbséghez tartoznak. A szociális helyzet, a foglalkoztatási állapot a velük való foglalkozás kiindulópontja.*”

A cigányság helyzete

Több mint hétszáz éve élnek együtt országunkban magyarok és cigányok. Ez alatt az idő alatt a magyarság és cigányság sorsa összefonódott, s az itt élő cigányok hazájuknak tartják Magyarországot.

Jelenünkben létszámukat 400-500 ezer főre becsülik a szakértők. A cigányság kulturális, gazdasági, demográfiai, társadalmi helyzete eltér a magyarságtól és az ország területén élő nemzetiségektől. Életkörülményeik minden vonatkozásban sokkal kedvezőtlenebbek, mint az ország lakosságáé.

Egyre erősödik az előítélet a cigánysággal szemben, melynek okai a szegénységből, a munkanélküliségből, kilátástalan jövőjükből, a mobilizáció hiányából, életkörülményeik kulturálatlanságából, az esetenkénti erőszakos fellépésükből, iskolázatlanságukból következnek. Az elmúlt négy évtizedben nem voltak politikai jogaik, de viszonylagos szociális biztonságban éltek, jelentős kedvezményekben részesültek. Jelenünkben autonómiájuk biztosításához rendelkeznek jogokkal, de jövőjük perspektívátlan. Több mint kétszáz szervezetet hoztak létre, mintegy félszáz cigány az önkormányzatban is tevékenykedik, sőt megválasztották az Országos Roma Önkormányzatot is. A demokráciától mindenki azt várta, hogy a korábbinál nagyobb lesz a cigányság felzárkóztatása és az irántuk tanúsított megértés.

A kis településeken még ma is sok cigány él, olyan lepusztult, apró – magukra hagyott – falvakban, ahol a kultúrának csak halvány nyomai találhatók. Arányszámukhoz viszonyítva körükben a legnagyobb a munkanélküliség, elviselhetetlenül rosszak az egészségi és lakáskörülményeik, nagy a lemaradásuk oktatási téren, kulturális hagyományaik lassan megsemmisülnek, tradicionális szerveződések felbomlanak, a cigánycsaládok éheznek és nyomorognak, egy részük vallásos (elsősorban görög katolikusok), de a papok a kistelepüléseket ritkán keresik fel. A falusi magyar lakosság az elkeseredett, elégedetlenkedő cigányoktól fél. Sok esetben ellenségesen viselkednek velük szemben.

A cigánylakta falvak (puszták) eltérő módon élik át a társadalmi, gazdasági metamorfózist. Ott, ahol egy-két értelmiségi megmaradt a faluban (Alsószentmárton, Pálmajor), a sok megpróbáltatás ellenére átvészelik az átalakulást (pap, tanító, helyi vezető közreműködésével), viszont a „szétesett” cigánytelepüléseken káosz és zűrzavar uralkodik. Puskás Béla írja: „*Sörnyepusztá ma egy utca, két sor kerítés nélküli ház. Az utca végén a templom-kápolna kifosztva, összetörve. Az 50-es években épült parasztházakon látszik, hogy jobb napokat is láttak. Ma valamennyi ház leromlott,*

elhanyagolt állapotban van, a látvány lehangoló... A templomot megbecstelenítették, kifosztották, ellopták a harangot. Az ablakokat betörték, a szükségletüket a templomban végezték.” Az idézett tanulmányból még az is kiderül, hogy a pusztán nagyon sok a gyerek. A gyerekek viszont erkölcsi és cselekvési normák nélkül nőnek fel. Gyakoriak a kisértékű lopások: fa-, termény- és állatlopások, pincefeltörések. Csak „muszájból” járnak orvoshoz. A pusztán lakók szellemi igénye alacsony, a törvényeket nem tartják be, nincs követésre méltó példa és kohéziós erő: pusztul, bomlik, szétesik minden. A mindennapok nyomorának gondjai között vergődik a lakosság: tervek, elképzelések, remények nélkül. „*Minél tovább marad valaki a pusztán, annál kevesebb lesz az esélye a kitörésre, a változtatásra*” – írja Puskás Béla.

A városokban élő cigányság is sokkal rosszabbul él, mint a többségi lakosság: életszínvonaluk fokozatosan csökken, szegénységben vergődnek; kevés közöttük a vállalkozó; sokuknak hiányzik a változtatáshoz szükséges iskolai végzettség. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a zenészek, a vásárosok, a kupecsek vészelték át a legjobban a társadalmi földrengést. Az utóbbi években sok cigánycsalád költözött a fővárosba. Rokonságuk révén megtalálták a lehetőséget, hogy a lebontásra kerülő házakba önkényesen beköltözzenek. Életmódjuk, létbizonytalanságuk miatt ezek az emberek gyakran összeütközésbe kerülnek a hatóságokkal. A városokban egyre több cigány a „kukázásra” kényszerül, mások a gyerekek után kapott kis összegekből tengődnek. Ezek kifizetése idején a posták környékét elleplik az izgatott, éhes férfiak és nők.

A cigány folklor egy-egy típusa mindezek ellenére virágzik. Szinte csodaszámba megy, hogy a társadalom nagy metamorfózis idején – a cigányság tarthatatlan helyzete ellenére – kultúrájuk fejlődésnek indult. Reményre ad okot, hogy kialakulóban van a cigány értelmiség. Jelentős alkotók – írók, költők, képzőművészek, színészek, zenészek – hallatják hangjukat. Tanárok, jogászok, szociális munkások, politikusok, egyesületi vezetők, önkormányzati tagok vállalnak szerepet sorstársaik érdekeinek képviseletében.

Az iskolázottsági szint terén romlottak a cigányság esélyei, melyek döntően kihatnak az etnikum és az ország társadalmának jövőjére. A népességi adatok szerint a cigány etnikum lélekszáma megháromszorozódott az utóbbi népszámlálás óta. A magas születési és a nagy halandósági arányból következően e népesség fiatal. Negyven év alatti a teljes cigánylakosság csaknem háromnegyede, a férfi-nő arány kiegyenlített. A házasságok kilencven százalékában mindkét fél cigány. A családok többsége népes, az asszonyok hatvanhárom százalékának négy vagy több gyereke van. Rendkívül rosszak a lakáskörülményeik. A lakások ötvenkilenc százaléka komfort nélküli. A társadalom többségéhez viszonyítva szociális, kulturális és nyelvi, oktatási téren a cigányság nehezen leküzdhető hátránya került.

A kisebbségi önkormányzatokban a cigány lakosság megosztottsága és passzivitása jelentette a legnagyobb problémát. Nem találták meg szerepüket a társadalmi átalakulásban. Nem folyamatos és hatékony a kisebbségi önkormányzatok és az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzatok közötti együttműködés. Eredmény viszont, hogy rendszeressé vált a kihelyezett ügyfélszolgálat, és sikeresen támogatták a cigány középiskolás tanulókat. E mellett olvasó- és korrepetálótáborokat szerveztek az általános iskolások felzárkóztatására.

Tennivalók a humánpolitika jegyében

A cél az esély biztosítása a hátrányos helyzetben valóztatni kívánó cigánycsaládok számára. Többek között ez azt is jelenti, hogy a falun élők az önkormányzattól földet kapnak, s a Magyarországi Cigányokért Közalapítvány tenyészállattal segíti a dolgozni szándékozókat. A családi vállalkozásra is fel kell készíteni a cigány lakosságot, az önkormányzatok segítő közreműködésével elszámíthatják a konyhakerti kertészkedést, az állattartást, az útkarbantartást, az erdőtelepítést. A közhasznú munkából kiesők közhasznú társaságot hozhatnak létre, s így teremthetnek munkahelyet maguknak. A pénzbeli támogatást fel kell, hogy váltsa a saját erőre támaszkodás. Azok az önkormányzatok segítik a cigány lakosság felemelkedését, akik természetben adják a szociális juttatásokat. Így jutnak a cigány családok földhasználathoz, vetőmaghoz, palántákhoz, dugványokhoz.

A cigányság nem várhatja a kész megoldásokat, az atyáskodó gondoskodást. Felelősségvállásra van szükség, tudatos tevékenységre, amely a jövőre irányul, mert minden állampolgár felelőnmagáért és családjáért. A lelkiismeret alapja pedig a morál, a becsületesség, a tisztesség, a társadalmi normák ismerete és betartása. Ezeknek a humán értékeknek a birtokában a cigányság aktívan közreműködhetne hátrányai leküzdésében, mert ugyanazok a jogok illetik meg a cigányságot, mint az ország bármelyik polgárát. Kende Péter írja: „*mindenkinek jogában áll, hogy úgy élje le az életét, ahogy azt jónak találja, olyan elvek szerint, amelyet maga igaznak hisz. Még hirdetni is joga van ezeket az elveket, feltéve, hogy azok nem sértik valaki másnak a szabadságát.*”

A cigányság hátrányainak leküzdésére szolgálnak az önkormányzati intézkedések, de igazán humán értékek akkor kapnak helyet a megoldásokban, ha a cigányság álláspontja és szabadsága is érvényesül. Feladat tehát, hogy jogokban, a mindennapok során valósuljon meg a *természetes más-ság* (az eltérő etnikum, a nyelv, a hagyomány, a szokások, a kultúra.) Ebben rejlik a legfontosabb érték: a szabadság. A többségi társadalom mind ahhoz segítséget nyújthat, amelyet a cigányság saját akaratából meg szeretne valósítani, s amelynek megvannak vagy megteremthetők a feltételei. Ilyen feladatok lehetnek:

– *A nyelvi, kulturális másság megőrzése.* Ennek érdekében mozgósítható a cigány értelmiség. A cigány dialektusokból – nyelvészek közreműködésével – fokozatosan megteremthető az egységes cigány köznyelv és irodalmi nyelv, illetve szükség van a cigányság történetének, irodalmának néprajzának, kultúrájának stb. feltárására is.

– *A hátrányok – a szegénység, munkanélküliség, iskoláztatási, egészségügyi, kulturális problémák – leküzdésére tett intézkedések és szervezési feladatok.*

– *A cigányság felkészítése az alkalmazkodásra,* mely lehetővé teszi a társadalom normáinak elfogadását. Ezt úgy kell elérni, hogy ne legyen fölényesség, lekezelés, megalázás a felkészítésben, s a cigányok ne veszítsék el sajátos kultúrájukat és identitásukat.

– *A helyi családgondozó egységek működtetése,* mely olyan cigány fiatalok kinevelését igényli, akik közvetítő szerepet töltenének be a társadalmi intézmények (iskolák, önkormányzatok, hivatalok, egészségügyi és kulturális intézmények, egyesületek, alapítványok) és a cigány családok között.

– *Helyi és regionális alapítványok létezése* vállalkozások támogatására, oktatási ösztöndíjak létesítésére, polgárórság működtetésére, hagyományos cigányfoglalkozásokra való kiképzésre (kosárfonás, famunkák, zenei képzés).

– *A NAT által szabályozott alapismeretekbe és az iskolák pedagógiai programjaiba a cigány-kultúra elemeinek beépítése* (dalok, népszokások, táncok, helytörténet stb.). Annak a lehetőségnek a biztosítása, hogy gyermekkortól kezdve a cigányság érdekeinek megfelelően formálódjék a gyerekek és a fiatalok identitástudata. A cigányság „hovatartozását”, önmeghatározását pedig a tapasztalatok, az emlékek, az élmények, az anyagi javak, a táj, a történelem biztosítja.

– *Felszámolandó az előítélet és az intolerancia,* mely a cigányságot eltávolítja és elválasztja a társadalom egyes csoportjaitól. Az etnikai csoportkonfliktusok sokszor összeütközéseket váltanak ki. Alapvető tennivaló, hogy egy-egy település, régió vagy az ország lakossága *valós* információkat kapjon a cigányság társadalmi problémáiról és kiszolgáltatott helyzetéről. A cigány alkotó értelmiség pedig műveiken keresztül – az irodalom, a költészet, a képzőművészet, a zene erejével – a kultúra eszköztárával oszlassa el az előítéletességet. A hátrányok leküzdésében, a tolerancia megteremtésében, a lelki gondozásban az egyházaknak is az eddigieknél jóval nagyobb lehet a szerepük a jövőben.

– *Cselekvési programot* fogadott el a kormány, a feladatok elvégzéséhez azonban szűkös anyagi feltételekkel rendelkeznek. Elindult egy olyan program is, mely egy-egy térség eredményeivel példát szolgáltat az egész országnak. A szaktárcák között azonban még nem alakult ki az a progresszív szemlélet, mely szerint a cigányság felzárkóztatása és az emberi erőforrással gazdálkodás korszerű és humánus megoldása eredményesen befolyásolná a társadalmi metamorfózist.

– *Közoktatásunk* strukturális, társadalmi átalakításában társadalmi konszenzus született, a Nemzeti Alaptanterv bevezetésének elhalasztási javaslatai azonban elbizonytalanítják a cigányság

felzárkóztatásának programjait is. A cselekvőképesség egyik gátja, hogy a feladatokra való felkészítésre a MKM-nek nem áll továbbképzési intézet a rendelkezésére, s a felsőoktatási intézmények sem kapcsolódnak be kellő aktivitással a cigányság iskolázatásának tartalmi megújításába.

– *Önkormányzati közreműködésben* megszívlelendő Halász Gábor javaslata: „Mindegyik szerveződési szinthez elsősorban a hozzá illő szabályozási forma kapcsolódjék...”: A megyei és fővárosi önkormányzatok a helyi önkormányzatok véleményének kikérésével feladatellátási, intézményhálózati működtetési tervet (fejlesztési tervet) kötelesek készíteni (közoktatási szolgáltatások helyzetértékelése, megoldásra váró feladatok, beiskolázási terv.) A cigány önkormányzatok a számukra juttatott pénzt általában keveslik, kevés ötlettel fognak hozzá a munkához. A sokféle cigány szervezetben pedig a viszálykodás osztja meg az erőket. A helyi önkormányzatok jelentős része szerény anyagi eszközzel rendelkezik. A közoktatási intézményeknek így sok problémát jelent a cigánysággal is foglalkozó iskolai programok és a helyi tantervek elkészítése. Ha ezeket a terveket külső programokból adaptálják, veszélybe kerül a helyi megoldás, viszont ha jó helyi programokat készítenek a tantestületek, akkor meg az önkormányzatok a modernizációt anyagi eszközök hiányában nem tudják végrehajtani.

IRODALOM

- Cigánykérdés a 20. századvégi Magyarországon, Regio 1993/1. sz. (Kisebbségi szakértők összeállítása)
Főiskolai Figyelő 1996/1. sz. (T.G.G.) Stewart, M.S. nézete az intoleranciáról.
Gocslár Ákos: A multikulturális nevelés szociológia okai. Kooperatív pedagógiai stratégiák az iskolában (Sz.: Vastagh Zoltán). JPTE TIPT, Pécs 1995.
Puskás Béla: Sörnyepusztá, a cigányfalu, Somogyi Kultúra 1996/2. sz.
Cigányok és az iskola. Educatio Füzetek, Educatio K., Bp., 1996.
Tabajdi Csaba nyilatkozata a Somogyi Hírlap 1996. október 12-i számában.
Humánpolitikai Szemle 1996/11. sz.: Valery Turcey francia bírói szakszervezet főtítkárnak álláspontja.
Gáspár László: Tehetség és innováció. Tehetség és társadalom a 20. századi Magyarországon. Debrecen, 1996.
Idézi Pataki Ferenc álláspontját is.
Várnagy Elemér: Tehetséges roma fiatalok felfedezése-formálása a képtömművészeti tevékenységben. Tehetség és társadalom ... i.m.
Kertesi Gábor – Kézi Gábor: Cigány tanulók az általános iskolában. (Helyzetfelmérés: egy cigány oktatási koncepció vázlata.) A cigányok és az iskola. Educatio K., Bp., 1996.
Hegyí Ildikó: Siker és kudarc a pedagógus munkájában. OKKER Oktatási Iroda, Bp., 1996.
Menyhai Imre: Voltunk, megvolnánk – leszünk? Püski K., Bp., 1996.
Szabóné Gondos Piroska: A humanisztikus nevelés napjaink pedagógiájában. A világ feltétele (CSMV TK Kaposvár, 1996. (Sz.: Czirják J., Jávorszki A., Sz. Gondos Pál).
Kende Péter: Tolerancia és világnézeti nyitottság. Világosság, 1993/8-9. sz.
Halász Gábor: Az elszabadult gépezet. A tömegoktatás alapkérdései. (Sz.: Mátrai Zsuzsa). Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1995.

TISZTELT ELŐFIZETŐINKHEZ !

Bízva bízunk abban, hogy továbbra is töretlen támogatói, előfizetői maradnak lapunknak. Ennek reményében kérünk minden kedves Előfizetőnket, régiket és újakat, hogy az *1998. évi előfizetési díjat, amely ettől az évtől 500 forint,* az alábbi számlára befizetni szíveskedjék: OTP Csongrád Megyei Igazgatóság, Szeged, Módszertani Közlemények, 11735005-20003933.

*A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK SZERKESZTŐSÉGE
ÉS KIADÓHIVATALA*